

Тележкіна О. О. Репрезентація складних безсполучникових речень у поетичному синтаксисі Софії Майданської / О. О. Тележкіна // Наукові записки. Серія «Філологічні науки» (Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя). – Ніжин, 2014. – Кн. 1. – С. 67 – 70.

УДК 811.161.2

**РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ СКЛАДНИХ БЕЗСПОЛУЧНИКОВИХ
РЕЧЕНЬ У ПОЕТИЧНОМУ СИНТАКСИСІ СОФІЇ МАЙДАНСЬКОЇ**

Тележкіна О. О.

Автор пропонованої статті розглядає складні безсполучникові речення з однофункціональними і різнофункціональними предикативними частинами, які активно вживаються у віршованих творах С. Майданської. Розглядувані синтаксичні одиниці як активний компонент поетичного синтаксису мисткині вповні реалізують свій виражально-художній і текстотвірний потенціал.

Ключові слова: складне безсполучникове речення, поетичний синтаксис, виражально-художній потенціал, текстотвірний потенціал.

Автор статті рассматривает сложные бессоюзные предложения с однофункциональными и разнофункциональными предикативными частями, которые активно употребляются в стихотворениях С. Майданской. Анализируемые синтаксические единицы как активный компонент поэтического синтаксиса поэтессы полностью реализуют свой художественный и текстообразующий потенциал.

Ключові слова: сложное бессоюзное предложение, поэтический синтаксис, художественный потенциал, текстообразующий потенциал.

The author of the article analyzes complex asyndetic sentences with monofunctional and multifunctional predicative parts that are actively used in the poetic works of S. Maidanska. As an active ingredient of poetic syntax of the writer

the studied syntactic units fully realize their expressive and artistic and text forming potential.

Key words: complex asyndetic sentence, poetic syntax, expressive potential, text forming potential.

Синтаксис віршової мови тривалий час викликає у мовознавців науковий інтерес. До питання синтаксичної організації поетичних творів неодноразово зверталися такі вітчизняні дослідники, як О. П. Безпалько [1], С. Я. Єрмоленко [7; 8], А. П. Загнітко [9; 10], В. Г. Мариниченко [13], А. М. Поповський [14], Г. М. Удовиченко [15], І. М. Уздиган [16]. Окремі риси стилістичної реалізації складних сполучникових речень і багатокомпонентних конструкцій у поезії розглядали О. С. Грановська [3], Н. Я. Грипас [4], О. О. Кузьмич [11], В. В. Лобода [12]. Стилiстичнi й естетичнi функцiї складних безсполучникових речень залишаються поза увагою дослідників і висвітлюються в поодиноких розвідках, зокрема С. І. Дорошенка [5], Т. І. Вавринюк [2]. Проте особливості функціонування складних речень безсполучникового типу в поетичних творах потребують більш детального вивчення. У зв'язку з цим вважаємо, що на часі аналіз складних безсполучникових конструкцій, репрезентованих у віршах Софії Майданської. Актуальність пропонованої розвідки підкреслюється ще й тим, що творчість цієї поетеси з погляду стилістичного синтаксису раніше не була досліджена.

Мета статті – проаналізувати особливості реалізації складних безсполучникових речень у поетичних творах С. Майданської, уміщених у поетичній збірці «Зійшло мені сонце печалі», з'ясувати їхні виражальні можливості.

Спостереження над використанням складних безсполучникових речень у творах С. Майданської засвідчили, що мисткиня удається до вживання обох структурно-семантичних класів аналізованих синтаксичних утворень (за класифікацією С. І. Дорошенка [6, с. 33]). Активно представлені і речення з

однофункціональними предикативними частинами, як-от: *Бродила музика густа, / Хмільний метелик сів на руку* («Музика») або *Прозорими стеблами / він торкнувся землі, / він струсив на плечі / дзвінкі, ядровиті / зерна* («Переді мною...»), і з різнофункціональними, наприклад: *Не переймай мене на бистрині / Жорстоким льодивом речей свавільних, / Я від прокляття і закляття вільна, / Побілена, як вишня навесні* («Не переймай мене на бистрині...») чи *Я раптом зрозуміла, милий Боже, / Ніхто це диво знищити не зможе* («В городі ріс горох і пастернак...»). Такі конструкції, вжиті в монологічному й діалогічному мовленні, мають значні виражальні можливості. Прикладом використання розглядуваних синтаксичних утворень як реплік у діалогічному мовленні можуть бути такі рядки: *Ще є час, – ти сказав, – ще попереду ніч...* («Лист 1») або *[Крізь штахети / з цікавістю він зазірав у двір / і кволо усміхався. / Пси казенні / аж надривались.] / – Хлібця, дайте хлібця, / я сирота* («Лист 4»). Ілюстрації вживання аналізованих речень у монологічному авторському мовленні становить переважна більшість дібраних прикладів, як-от: *Десь тур зламав кремінний ріг, / Десь молодість твоя осіння, / Танцює вітер до зомління. ... Згадай мене, я вічний спогад. / Забудь мене, я забуття* («Хто я? Чи курява доріг...»).

С. Майданська вводить складні безсполучникові утворення в пейзажні замальовки, як, наприклад, у вірші «Соната вужа»: *Ріку свого тіла несе він, / таку повнокровну, глибоку, / поглянь, крізь плинний спокій / посміхається чисте дно* чи «Вечір»: *Старий веде корову з паші, / тельнякає зоря вечірня*. Відчуваючи себе часточкою природи, поетеса зображує людину і природу у нерозривному зв'язку, який допомагають підкреслити не лише відповідні лексичні засоби, а й первинне безсполучникове поєднання предикативних складників ужитих речень: *Не ремствуй, / не журися – / бачиш – / маленький ремез / моторно / гніздо чіпляє / за твій мізинець* («Отут зупинимось...») або *Ти збудував цей дім / край білої дороги, / він з каменя життя, / він дерева тривоги* («Ти збудував цей дім...»). Й робить філософське узагальнення про

людину й природу як неподільне ціле, що перетікає одне в одне, а отже, – про сенс життя: *Ти здобуваєш в ній своє безсмертя, / вона своє – / здобуде у тобі* («Похвала воді»).

Поетеса активно вживає складні безсполучникові конструкції не лише для зображення картин зовнішнього світу. За допомогою цих речень автор відтворює емоційні переживання ліричного героя. Використання «обірваного» речення підкреслює високий рівень експресивності висловленого: *Я мушу дочекатися тебе, / я мушу...* і далі обґрунтування такого психоемоційного стану: *Стара вже стала, / раптом – не впізнаєш* («На кам'яних скрижалях...»).

У С. Майданської складні безсполучникові утворення активно представлені і в громадянській ліриці, де порушується проблема забуття дітьми рідної мови: *Ти, соколе, пізно сюди прилетів, / твій син вже тебе не знає, / він давно папугою став / і соромиться мови твоєї* (VIII, із циклу «Варіації на теми дум»). Таке безсполучникове поєднання предикативних частин завдяки їхній чіткій структурній окресленості допомагає авторові наголосити на гостроті висловлюваного. Не менш важливе стилістичне навантаження несе складна безсполучникова конструкція, що займає фінальну позицію у вірші, де поетеса говорить про свою любов до рідного краю: *Не покидай мене, / єдиний краю, / до тебе пригорнувшись, / я повторяю* («Горілиць лежить моє село...»). Важливість сказаного підкреслює імператив і заперечення у першому складнику безсполучникового утворення.

Так само влучно поетеса вживає аналізований різновид речень в інтимній ліриці, розкриваючи читачеві найпотаємніші переживання й найглибші таємниці душі: *Я здичавіла од волі, / довге сплутавши коріння, / хтось крилату мою долю / розчахнув у нетерпінні* («Я, мов сад без огорожі...») – тут відчувається стрімкість, рвйність, ніби ліричний герой хоче якомога швидше розповісти про свій внутрішній стан. Натомість у вірші «Стежка в саду...» спостерігаємо спокійний плин оповіді, викладеної за

допомогою безсполучникових складних речень: *[Стежка в саду. / Достигають порічки.] / Жадібно п'єш – / я дивлюся-дивлюся, / жодної краплі пролити боюся. / Б'ється он жилка / у тебе на скроні, / шрам на зап'ясті – / це од січкарни, / ще як в дитинстві... – читачеві розкривається картина одухотвореного милування й зачасного хвилювання від спілкування з коханим. Розміреність викладу, що досягається через безсполучниковість, спокій, що струменить із кожного рядка, допомагають читачеві відчутти всю насолоду від близькості двох закоханих, якої ліричний герой сповнений в цю хвилину: *Ти поруч, / ти слухаєш тіло моє, / як музику зорепаду, / як вишню, / стиглу, терпку, / ти ловиш його / вустами / і міцно, / як пам'ять і правду, / мене пригортаєш, / одягнену тільки в покірність, / у ніжну покірність («Народження»).**

Окрім виражально-художнього потенціалу, вияв якого підтверджують усі наведені приклади, складні безсполучникові речення мають потужний текстотвірний потенціал. Розглядуваний різновид синтаксичних одиниць відіграє важливу роль у структурній організації поетичного тексту. Ужиті в зачині твору – початок першої строфи або вся перша строфа – складні безсполучникові речення зображують навколишній світ, в якому живе ліричний герой: *Провінція, костьол, музична школа («Органіст»), або розкривають обставини розвитку подій, відтворюваних у вірші: *Він безпечальний, світиться душа / В його розхристаній, веселій волі. / Ось має хлібчик, має дрібку солі, / Йому стає ще й пригостить лоша («Дурний Володя»), завдяки чому читач налаштовується на сприйняття подальшої оповіді. Основна частина віршованого твору теж може передаватися за допомогою аналізованих речень:**

<i>Візьми мене з собою,</i>	<i>Гніздо на стежку впало,</i>
<i>мій вірний, мій далекий,</i>	<i>втекла весела птиця,</i>
<i>душа моя зелена,</i>	<i>рікою золотою</i>
<i>мов зрубана смерека.</i>	<i>пливе моя живиця («Візьми мене з собою...»)</i> –

тут простежуємо розгортання роздумів ліричного героя. Крім того, складні безсполучникові речення спостерігаються і в сильній фінальній позиції – як наприкінці строфи, так і в кінці усього поетичного твору:

[Ти поспішаєш?]

Постривай,

ще буде час

нам повернутися

до самого початку,

ще буде час

на землю намотати

новий клубок

вогню і льоду.

Ти – сонячний годинник,

Я – тінь твоя («Ти – сонячний годинник...»).

Наведені приклади засвідчують, що досліджувані синтаксичні конструкції беруть участь у забезпеченні формального зчеплення окремих елементів поетичного тексту й розвитку його смислового зв'язку, а відтак забезпечують реалізацію таких важливих ознак тексту, як зв'язність і цілісність.

Сказане підтверджують приклади віршованих творів, в основі структурної будови яких лише складні безсполучникові речення, як-от:

Я давно з тобою поруч,

я – твій відблиск в темній хвилі,

сяєво твоє струмує

наче кров в моєму тілі.

Неспокійний і глибокий

час тече між берегами,

*я до плину вікового
прищвахована зірками.*

*На піску, на білій ріні,
як вода – я чиста й гола,
в мене каменем хтось кине –
розійдуться світлі кола («Я давно з тобою поруч...»).*

Викладене підтверджує думку, що складні безсполучникові речення з однофункціональними і різнофункціональними предикативними частинами активно вживаються в проаналізованих віршованих творах. Розглядувані синтаксичні одиниці вповні реалізують свій виражально-художній і текстотвірний потенціал, що доводять наведені у розвідці ілюстрації. Усе це дозволяє зробити висновок про те, що складні безсполучникові речення є активним компонентом поетичного синтаксису Софії Майданської.

Продовження розпочатого дослідження вбачаємо у вивченні аналізованих синтаксичних конструкцій із погляду їхньої комунікативно-прагматичної організації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безпалько О. П. Із спостережень над синтаксисом «Кобзаря» / О. П. Безпалько // Українська мова і література в школі. – 1964. – №4. – С. 29 – 32.
2. Вавринюк Т. І. Стилiстичнi функцiї складних безсполучникових речень у поезiї В. Симоненка / Т. І. Вавринюк // Фiлологiчнi студiї: Науковий вiсник Криворiзького державного педагогiчного унiверситету: Збiрник наукових праць. – Кривий Рiг: КДПУ, 2011. – Вип. 6. – С. 556 – 562.
3. Грановська О. С. Складне речення в поезiях Лiни Костенко / О. С. Грановська // Сучасна фiлологiя: проблеми, пошуки, розвiдки. – Рiвне, 1993. – Вип. 1. – С. 11.

4. Грипас Н. Я. Складні багатокomпонентні речення з різними засобами і типами зв'язку в поетичному мовленні П. Грабовського: (Формально-граматичний аспект) / Н. Я. Грипас // Проблеми граматики і лексикології української мови. – К., 2001. – С. 186 – 190.

5. Дорошенко С. Функціонування безсполучникових складних речень у художньому стилі / С. Дорошенко // Ритми сучасної філології: Збірник наукових статей. – Львів: ПАІС, 2007. – С. 298 – 303.

6. Дорошенко С. І. Складні безсполучникові конструкції в сучасній українській мові / С. І. Дорошенко. – Х.: Вища школа, 1980. – 152 с.

7. Єрмоленко С. Я. Синтаксис віршової мови / С. Я. Єрмоленко. – К.: Наукова думка, 1969. – 94 с.

8. Єрмоленко С. Я. Синтаксис поетичного мовлення Миколи Бажана / С. Я. Єрмоленко // Мовознавство. – 1967. – №1. – С. 76 – 81.

9. Загнітко А. П. Особливості сучасної української синтаксичної поезики / А. П. Загнітко // Восточноукраинский лингвистический сборник. – Донецк, 1999. – Вып. 5. – С. 284 – 297.

10. Загнітко А. П. Синтаксична поезика Івана Драча / А. П. Загнітко // Функціонально-комунікативні вияви прагматичних одиниць. – К., 1997. – Вып. 5. – С. 152 – 158.

11. Кузьмич О. О. Виразальні можливості складного речення у творчості Ліни Костенко / О. О. Кузьмич // Актуальні проблеми сучасної філології: Мовознавчі студії. – Рівне: РДГУ, 1999. – С. 39 – 43.

12. Лобода В. В. Складні синтаксичні конструкції з підрядними додатковими реченнями в поетичних творах Т. Шевченка / В. В. Лобода // Питання шевченкознавства: Доповіді та повідомлення на науковій конференції. – Черкаси, 1964. – С. 106 – 108.

13. Мариниченко В. Г. Деякі синтаксично-стилістичні особливості байок Л. Глібова / В. Г. Мариниченко // Дослідження з української мови:

Збірник статей аспірантів та дисертантів. – К.: Вид-во АН УРСР, 1958. – С. 74 – 85.

14. Поповський А. М. Поетичний синтаксис Миколи Кузьменка / А. М. Поповський // Філологічні студії: Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету: Збірник наукових праць. – Кривий Ріг: КДПУ, 2011. – Вип. 6. – С. 664 – 671.

15. Удовиченко Г. М. Стилістично-естетичні особливості синтаксису (за текстом твору «Крізь роки і печалі» Л. Костенко) / Г. М. Удовиченко // Проблеми граматики і лексикології української мови. – К., 1998. – С. 120 – 125.

16. Уздиган І. М. Синтаксис байок Л. Глібова / І. М. Уздиган // Культура слова. – 1988. – Вип. 35. – С. 66 – 70.

ДЖЕРЕЛА

1. Майданська С. Зійшло мені сонце печалі: [поезії] / Софія Майданська. – К.: Факт, 2007. – 284 с.

Telezhkina Olesya. Representation of complex asyndetic sentences in poetic syntax of Sophia Maidanska